

Тетяна ШЕЛУПАХІНА

*канд. філос. наук,
доцент Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка
(у м. Полтава)*

Tatyana SHELUPAKHINA

*Assistant Professor of Philosophie,
Luhansk
Taras Shevchenko University
(Poltava)*

РОЗВИТОК ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО ПОЕТИЧНОГО КІНО В ТВОРЧОСТІ СЕРГІЯ ПАРАДЖАНОВА

THE DEVELOPMENT OF TRADITION OF UKRANIAN POETIC CINEMA IN THE WORK OF SERHIY PARADZHANOV

Сучасний етап розвитку українського мистецтвознавства відмічений посиленою увагою до минулого. Ця обставина опосередковує звернення науковців-дослідників до маловідомих сторінок мистецького життя України, спонукає до більш детального вивчення творчої спадщини видатних діячів українського мистецтва минулих років.

Історія світового кіномистецтва нетривала. Офіційною датою народження кіно вважається 1895 рік. Саме цього року в Парижі брати Огюст і Луї Люм'єри здійснили перший кіносеанс, на якому презентували публіці невеликі екранні твори. Упродовж кількох десятиліть кіно перетворилось на масове мистецтво, що користувалось і користується величезним попитом, здійснює потужний вплив на свідомість людини.

На тлі стрімкої історії світового кіномистецтва історія українського кіно виглядає по-особливому. Хоча б з огляду на те, що за часів СРСР, попри існування в Україні потужної кіноіндустрії українські режисери знімали відносно мало суто українських фільмів.

Сергій Параджанов – вірменський і український кінорежисер, сценарист і композитор; візуальний митець; сценарист і композитор; Народний артист УРСР (1990р.), лауреат Державної премії України імені Тараса Шевченка (посмертно, 1991р.). 2004 рік оголошений ЮНЕСКО роком Сергія Параджанова.

Питання творчості С. Параджанова аналізувались в роботах О. Бажана, О. Мусієнко, А. Пащенко, С. Тримбача; біографія митця вивчена й впорядкована Н. Капельгородською [1]; спогади про С. Параджанова, рецензії на його екранні роботи містяться в статтях, замітках та інтерв'ю М. Антоніоні, Т. Гуєро, І. Драча, Ж-Л. Годара, Ю. Ілленка, Л. Кадочникової, І. Миколайчука.

Мета роботи – вивчення розвитку традицій українського поетичного кіно в творчості С. Параджанова.

За визначенням дослідників, українське поетичне кіно – явище цікаве і трагічне. Витоки українського поетичного кіно пов'язані з екранною творчістю раннього О. Довженка, з фільмами так званої «української трилогії» «Звенигора», «Арсенал», «Земля» (1928-1930рр.). Характерними рисами

українського поетичного кіно є наступні: 1). - тяжіння до метафоричності й алегоричності в осмисленні дійсності 2). – поєднання документальності екранного зображення з художнім осмисленням подій; 3). – використання на екрані елементів української народної культури, насамперед елементів міфології та національної символіки. Використовуючи національно забарвлені засоби художньої виразності, режисери українського поетичного кіно прагнули відтворити на екрані суто українські сюжети, в основу яких були б покладені вічні проблеми життя-смерті, кохання-ненависті, товариства-зрадництва [2].

Маніфестом українського поетичного кіно 60-х років минулого століття вважається фільм режисера С. Параджанова «Тіні забутих предків» (1964р.). В основу фільму покладений сюжет повісті М. Коцюбинського, присвячений драматичній історії кохання Івана і Марічки, молодих парубка та дівчини, мешканців гуцульського села. Трагізм і велич їх почуттів, переплетіння в їх житті мотивів життя та смерті, любові та ненависті перетворили образи Івана і Марічки на гуцульських Ромео і Джульєтту. У роботі над створенням фільму «Тіні забутих предків» брали участь оператор Ю. Ілленко, художник Г. Якутович, композитор М. Скорик; виконавці головних ролей Л. Кадочникова та І. Миколайчук.

Фільм «Тіні забутих предків» неодноразово підлягав науковому аналізу з точки зору розвитку в ньому традицій українського поетичного кіно.

Звертається увага на вміння режисера візуалізувати глибинні прошарки архаїчної свідомості. Для періоду 60-х років минулого століття дана обставина виявилась важливою. На той час офіційні ідеологи колишнього СРСР почали втрачати сенс; разом із цим знецінювались офіційні обряди як культурні засоби корегування людської свідомості та поведінки. Тим більшим одкровенням стало зображення у фільмі архаїчної реальності як складової реального життя людей [3].

Характеризуючи картину «Тіні забутих предків» І. Дзюба зауважував: «Фільм своєю глибокою, продуктивною, мужньою національністю протистоїть як над-національним маскарадним профанаціям..., так і вчесоюзній вульгарності і номенклатурному «космізму» циніків... В якості національної психіки й естетики він розвиває корінні загальнолюдські мотиви, вічні питання життя і смерті, які власне і «матеріалізуються», суттєво збагатившись, у своєму національному побутуванні» [4].

Захоплення давніми народними традиціями, фольклором кінокритики вважають принциповою рисою українського поетичного кіно. При цьому наголошується, що режисери поетичного кіно не обмежуються цитуванням фольклорних елементів (йдеться про фільми Л. Осики, М. Машенка, Ю. Ілленка). Наприклад, у фільмі С. Параджанова «Тіні забутих предків» елементи фольклору й народних легенд піднесені до рівня узагальнюючих образних елементів мови екрану. Тим самим фольклорні образи на екрані сприяють, з одного боку, документальності екранного видовища; з іншого боку, фольклорні елементи у фільмі «Тіні забутих предків» набувають значення символів, за якими «криються людські і народні драми» [4].

Світоглядною основою українського поетичного кіно є осмислення української національної культури в цілому, а на цьому тлі - зображення певних рис українського національного характеру. У цьому сенсі доцільно звернути увагу на творчість актора І. Миколайчука. Образ Івана з фільму «Тіні забутих

предків» є визначальним для подальшої сукупності образів, що їх створив І. Миколайчук на екрані (йдеться про фільми «Камінний хрест», «Криниця для спраглих», «Вавилон-XX»). Завдяки цим екранним образам І. Миколайчука склався типаж, що в 60-ті роки XX століття ототожнювався з напрямком українського поетичного кіно в цілому.

У підсумку слід наголосити на такому. В історію української культури другої половини XX – початку XXI століть фільм С. Параджанова «Тіні забутих предків» увійшов як мистецький символ, чинник подальшого розвитку традицій українського поетичного кіно.

Одночасно фільм «Тіні забутих предків» можна розглянути і як символ національно-визвольних змагань в Україні, чинник політичного життя. Йдеться про дисидентський рух, що розгорнувся у 60-ті роки минулого століття й охопив частку української творчої інтелігенції. З метою припинення руху партійне керівництво України у 1965 році заарештувало й засудило 25 осіб із числа найбільш активних учасників. На знак протесту проти політичних переслідувань дисидентів 5 вересня 1965 р. на прем'єрі фільму «Тіні забутих предків» у кінотеатрі «Україна» в Києві виступили І. Дзюба, В. Чорновіл, В. Стус. У виступах була засуджена репресивна політика радянської влади; пролунали заклики на захист засуджених діячів української культури і мистецтва. Виступи були жорстко придушені, влада доклала максимум зусиль для замовчування цієї події.

Після політичних процесів 1965-1966 рр. тиск на українських митців посилювався. Зокрема, фільми С. Параджанова «Тіні забутих предків», Л. Осика «Кам'яний хрест» та ряд інших були суттєво обмежені в прокаті. На довгі роки був відкладений прокат фільмів С. Параджанова «Київські фрески», Ю. Ілленка «Криниця для спраглих», фільми К. Муратової.

Таким чином, здійсненим аналізом показано, що фільм С. Параджанова «Тіні забутих предків» розвиває традиції українського поетичного кіно; підкреслено, що фільм С. Параджанова «Тіні забутих предків» доцільно розглядати також і в суспільно-політичному вимірі, як символ національно-визвольних змагань, чинник політичного життя в Україні 60-х років XX століття.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Капельгородська Н. М., Глушенко Є.С., Синько О. Р. Кіномистецтво України в біографіях. Київ : «АВДІ», 2004. 453с.
2. Турчин Т. М. Українське поетичне кіно: тріумф і трагедія. URL: http://pidruchniki.com/86805/kulturologiya/ukrayinske_poetichne_kino_triumf_tragediya (дата звернення: 3.10. 2023).
3. Тіні забутих предків: українські Ромео і Джульєтта. URL: <http://gordonua.com/specprojects/teni.html> (дата звернення: 3.10. 2023).
4. Пашенко А. Українське поетичне кіно як зразок національного кінематографу. URL: http://www.ktm.ukma.edu.ua/show_content.php?id=1337 (дата звернення: 15.09. 2023).

